

Аналіз операційного середовища та загального стану банківської системи в 2010 році

Незважаючи на поступове покращення ситуації в ряді секторів економіки, високу ліквідність банківського сектора, стабільну валютно-курсову та грошово-кредитну політику впродовж останнього року, операційне середовище залишається складним, що пояснює суперечливі рішення судів та контролюючих органів стосовно надання валютних кредитів, дострокового виконання окремих зобов'язань, а також інших аспектів взаємодії банків з контрагентами. Останнє може стимулювати процес консолідації на фінансовому ринку, у тому числі за рахунок активізації переговорів про зміну власників окремих установ з іноземним капіталом. Основні майбутні зміни у банківському секторі в першу чергу будуть стосуватись операційного середовища.

Підставою для здійснення банківської діяльності в Україні є наявність відповідної ліцензії НБУ та відповідність вимогам законодавства. Основоположними документами з регулювання діяльності банківських установ на території України є Закон України «Про банки і банківську діяльність» N 2121-III від 07.12.2000 р. (зі змінами та доповненнями), Закон України «Про Національний банк України» N 679-XIV від 20.05.1999 р. (зі змінами та доповненнями) та Постанова НБУ №368 від 28.08.2001 р. «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» (зі змінами та доповненнями). Окремі аспекти діяльності банків регулюються також іншими нормативно-правовими документами. Банком першої інстанції є Національний банк України.

Банківська система України характеризується високим рівнем інтеграції в економіку, концентрацією іноземного капіталу та значним рівнем конкуренції. На початок 2011 року вона складалася з 176 діючих банків (з яких 55 – з іноземним капіталом). Регіональна мережа банків на відповідну дату налічувала майже 20 тис. відокремлених територіальних підрозділів (представництв, відділень та філій). Банківські установи розподілено за групами за обсягом чистих активів та на 2011 рік¹ розподіл є наступним: I група – 17 банків (активи більше 14 млрд. грн.), II група – 22 банки (активи більше 4,5 млрд. грн.), III група – 21 банк (активи більше 2 млрд. грн.) та IV група – 115 банків (активи менше 2 млрд. грн.). Переважна частина банківських установ країни є універсальними (без чітко виділеної спеціалізації), проте окремі установи орієнтовані переважно на обслуговування окремих клієнтських сегментів, у тому числі виключно роздрібного або корпоративного, а також окремих галузей економіки². Окрім індивідуальних ризиків, спеціалізовані (вузько-спрямовані) банки наражаються на ризики, притаманні окремим галузям економіки/окремим сегментам. Домінуючими гравцями на фінансовому ринку країни є банки I та II груп.

¹ Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 30.12.2010 N 868

² Визначається за питомою вагою кредитів окремих галузей у структурі доходних активів.

Таблиця 1 Основні показники діяльності банківської системи України

Показник	01.01.09	01.10.09	01.01.10	01.04.10	01.07.10	01.10.10	01.01.11
Кількість діючих банків	184	185	182	175	176	176	176
у т.ч. з іноземним капіталом	53	49	51	51	52	53	55
Регулятивний капітал	123 066	128 051	135 802	150 220	147 503	150 531	160 897
Питома вага простроченої заборгованості	2,45%	7,56%	9,36%	9,93%	10,82%	14,5%	14,6%
Чисті активи (з урахуванням резервів)	926 086	889 959	880 302	875 267	885 572	917 560	942 088
Зобов'язання, у т.ч. кошти населення	806 823	771 991	765 127	748 535	758 410	784 758	804 363
Чистий фінансовий результат, млн. грн.	7 304	-20 944	-38 450	-4 423	-8 306	-9 999	-13 027
Офіційний валютний курс UAH / USD	7,7	8,004	7,985	7,925	7,907	7,9135	7,9617

Джерело: Національний банк України

На основі аналізу законодавчого поля, стану грошово-кредитного та валютного регулювання, а також індивідуальних характеристик (показників) діяльності окремих установ, агентство «Кредит-Рейтинг» визначає наступні рівні чутливості банківської системи до окремих індивідуальних ризиків: до ризику ліквідності та процентного ризику – помірний, до кредитного та валютного ризиків – значний. Системний (операційний) ризик банківської системи залишається значним.

Чутливість до ризику ліквідності. На поточний момент ліквідність банківського сектору відновлено на достатньому рівні (обмежену платоспроможність мають лише кілька банків, у яких діють тимчасові адміністрації НБУ), що в майбутньому може сприяти перерозподілу ресурсів у більш доходні інструменти. Не виключено, що у разі виникнення проблем з платоспроможністю у окремих банків, банківському сектору буде надано нормативну та фінансову підтримку регулятором (ключовий документ – Постанова НБУ №327 від 13.07.2010 р.). Динаміка клієнтських ресурсів є позитивною, що дозволяє фінансовому сектору забезпечити достатній рівень вільної ліквідності та коригувати вартість залучених коштів з метою підтримки належного рівня операційної прибутковості. Разом з тим, основні проблеми: дисбаланси активів і пасивів за строковістю, чутливість операційного грошового потоку до погіршення економічного та операційного середовища, а також значна волатильність ресурсної бази, - продовжують чинити суттєвий тиск на ліквідність банківського сектору.

Чутливість до кредитного ризику. Незважаючи на певні ознаки пожвавлення, ситуація в окремих галузях економіки залишається складною, що чинить тиск на якість доходних активів банківського сектору. На початок 2011 року обсяг простроченої заборгованості за кредитами склав 84,85 млрд. грн., що становить 11,2% кредитного портфеля системи (обсяг простроченої заборгованості підприємств на відповідну дату становив 65,6 млрд. грн.). Значним є також обсяг реструктуризованих (продлонгованих) кредитів підприємств та населення. Враховуючи обмежену платоспроможність значного числа позичальників (що було наслідком девальвації національної валюти у 2008-2009 роках та спаду в більшості галузей економіки, а також негативного впливу ситуації на світових ринках), протягом останніх років банки суттєво наростили обсяг сформованих резервів за активними операціями (до 148,8 млрд. грн. станом на 01.01.2011 р., з яких 113 млрд. грн. – резерви на відшкодування можливих втрат за наданими кредитами). Більшість фінансових установ були змушені збільшити статутний капітал (у тому числі, за результатами стрес-тестування), що покращило їх капіталізацію та здатність поглинати збитки від погіршення якості активів. Прийняття НБУ Постанови №424 (діє з 07.11.2010 р.) конкретизувало критерії списання проблемних боргів, що може сприяти очищенню балансів

банківських установ. Основними чинниками, що посилюють чутливість банківського сектору до кредитного ризику є:

- висока чутливість якості доходних активів до фінансового/економічного стану окремих позичальників/галузей економіки/законодавчого регулювання;
- значна питома вага валютних активів, у т.ч. кредитів, наданих позичальникам, які не мають валютних надходжень;
- низька культура обслуговування банківських позик, що у тому числі є наслідком незначного періоду функціонування банківського ринку.

Разом з тим, агентство відмічає певні ознаки зниження чутливості банківського сектору до кредитного ризику, у тому числі збільшення обсягу та питомої ваги власних ресурсів у пасивах і покращення структури доходних активів (за рахунок придбання високоліквідних інструментів з прийнятною доходністю) на фоні збереження жорстких (кризових та посткризових) підходів до оцінки якості позичальників та/або окремих інструментів. Незважаючи на те, що на початку 2011 року втратили чинність окремі нормативні документи, у тому числі, Закон №1533-VI (який забороняв банкам надавати валютні кредити позичальникам, які не мають джерел валютних надходжень), резервні вимоги до банків залишаються жорсткими, що стримуватиме розвиток валютного кредитування.

Чутливість до процентного ризику. Висока вартість банківського кредитування забезпечує підтримку достатніх показників доходності основної операційної діяльності. Основна діяльність більшості банківських установ прибуткова: чистий операційний дохід за 2010 рік склав 64,5 млрд. грн., що у 2,2 рази перевищує загальні адміністративні витрати зазначеного періоду. За результатами 2010 року показники чистої процентної маржі та спреда становили 5,79% і 4,84% відповідно. Разом з тим, збитки системи продовжують збільшуватися (13 млрд. грн. за результатом року, проти 10 млрд. грн. за результатами 9 місяців), що, насамперед, зумовлено витратами на формування резервів (46,2 млрд. грн. у 2010 році). Згідно з даними НБУ, у грудні 2010 року середня ставка за депозитами у національній валюті становила 8,1% (у грудні попереднього року – 14%), в іноземній валюті – 6% (9,5% – в аналогічному періоді попереднього року). Разом з тим, протягом року відмічено зниження ставок за кредитами позичальникам в національній валюті (на 5,6 в.п. – до 15%), тоді як середня ставка за кредитами в іноземній валюті залишається на досить сталому рівні (10,6%). На зниження ставок за кредитами вплинуло зниження вартості залучених ресурсів, реалізація банками програм кредитування під забезпечення ПДВ облігацій (з мінімальним спредом), а також фінансування банківським сектором окремих державних корпорацій. Разом з тим, ставки за програмами кредитування роздрібного сегменту, а також позичальників малого і середнього бізнесу залишаються високими, що стримує платоспроможний попит на банківські кредити.

Чутливість до валютного ризику. Придбання окремих банківських установ міжнародними фінансовими групами та певна лібералізація банківського законодавства сприяли надходженню до банківської системи країни суттєвого обсягу валютних пасивів. Населення України значну частину заощаджень також зберігає в іноземній валюті. Переважна частина банківських установ валютний ризик намагалась перекладати на позичальників, наслідком чого було зростання валютного кредитування впродовж 2005–2008 років. Девальвація національної валюти призвела до відчутного зростання боргового навантаження на позичальників за валютними кредитами та

збільшення обсягу заборгованості, номінованої у іноземній валюті. З кінця 2008 року банки обмежили кредитування в іноземній валюті, а на початку 2009 року регулятором було змінено правила розрахунку валютних позицій і формування резервів за валютними кредитами, що також слугувало додатковим стримуючим чинником на ринку валютного кредитування. З лютого 2009 року по 01.01.2011 року кредитування населення в іноземній валюті було обмежено Законом України № 1533-VI «Про внесення змін в деякі закони України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи», тому у зазначеному періоді переважна частина кредитів в економіку надавалась в національній валюті. Разом з тим, основна частина валютних кредитів фізичним особам є довгостроковими, тому зниження їх обсягу відбувається по мірі погашення кредитів громадянами (відповідно до встановлених графіків). На початок 2011 року валютні кредити формують 47% від загального обсягу кредитів в економіку (наданих юридичним і фізичним особам), а їх частка у кредитах фізичним особам становить 70%. Частка валютних депозитів у депозитних портфелях банків становить 42% (у структурі депозитів населення – 49%). З метою стимулювання іноземних акціонерів підтримати банківські установи в Україні, НБУ тимчасово дозволив хеджувати валютний ризик за коштами, які надаються на умовах субординованого боргу. Стабільність валютного ринку значною мірою залежатиме від дій НБУ, в той час як максимальна вартість запозичень від нерезидентів обмежена, а валютне законодавство в сфері банківського регулювання – волатильне.

Операційний (системний) ризик. Системний ризик для банківських установ залишається значним та зумовлений регулярними змінами банківського законодавства та наявністю спірних моментів у сфері регулювання грошово-кредитних відносин; суттєвим коригуванням регулювання інших (окрім банківської) сфер господарських відносин, що відповідним чином позначається на процесі взаємодії банків з контрагентами; збереження складної ситуації в окремих галузях економіки та високою вартістю хеджування кредитних ризиків, що негативно позначається на рівні платоспроможного попиту на банківське фінансування і якості кредитного портфеля банківської системи; а також порівняно низьким рівнем довіри внутрішніх інвесторів до банківських установ, разом з обмеженими можливостями банків щодо залучення ресурсів із зовнішніх ринків капіталу за прийнятною вартістю. Окремі положення Податкового Кодексу, хоч і мають лаговий характер дії, все ж обмежать можливості банків стосовно формування страхових резервів під проблемну заборгованість в майбутньому.